

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В статье обобщены основные факторы, оказывающие влияние на развитие международной торговли. Приведены направления диверсификации мирового экспорта товаров с учетом регионального деления стран и основной группировки видов продукции. Рассмотрена региональная ориентация украинского экспорта. Интенсификация экономических связей способствует усилению зависимости стран от тенденций мирового рынка.

Ключевые слова: международная внешняя торговля, ВВП, структура торговли.

SUMMARY

This article summarizes the key factors influencing the development of international trade. Shows the direction of diversification of world exports of goods, taking into account regional countries and major groups. Reviewed the regional orientation of Ukrainian exports. The intensification of economic relations enhances countries' dependence on world market trends.

Key words: international trade, foreign trade, GDP, trade structure.

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ НА ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ковальов В.М., завідувач кафедри економіки підприємств і менеджменту, д.е.н., професор, ДВНЗ «Навчально – науковий професійно – педагогічний інститут Української інженерно – педагогічної академії», м. Артемівськ

Постановка проблеми. Трудовий потенціал промислового підприємства формується за рахунок багатьох факторів, але найголовнішим фактором є сама людина. На протязі 20 років в Україні спостерігається значне скорочення населення з 52 млн. чоловік у 1991 році до 45 млн. 634 тис., природне скорочення склало майже 7 млн. чоловік. Чисельність населення прихильного віку перевищує кількість народжених, спостерігається старіння населення і як наслідок відбувається навантаження на працездатне населення на 10 платників страхових внесків в пенсійному фонді припадає 9 пенсіонерів. Тобто в Україні відбувається значне скорочення трудового потенціалу, що негативно впливає на конкурентоздатність вітчизняних промислових підприємств. Керівництву промислових підприємств необхідно приділяти більше уваги тим тенденціям які відбуваються у цій сфері, тобто спостерігати динаміку зменшення кількості потенційних кваліфікованих кадрів які може отримати підприємство в майбутньому і приділяти більше уваги тим кадрам які вже має підприємство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу демографічної кризи на трудовий потенціал присвячено багато праць провідних українських та зарубіжних вчених таких, як Шаповал А., Кідзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О., Ткаченко В.А., Холод Б.І., Берсуцький Я. Г., Грішнова О.А., Богиня Д.П., Шваб Л. І., Долішній М.І., Дж.М. Кейнс, А. Сміт, Струмилін С.Г., Тейлор Ф., Фрідмен М., Чижова Л.С. та ін. Аналіз опублікованих праць, матеріалів наукових конференцій і дискусій, присвячених дослідженню цієї багатогранної проблеми, показав, що вона є ще недостатньо дослідженою, як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Метою статті є дослідження впливу демографічної кризи на формування трудового потенціалу промислового підприємства, визначення загальних рис сучасного стану демографічної ситуації в Україні.

Викладення основного матеріалу. На думку Ткаченка В.А., підприємство – це першооснова економіки, об'єкт економічного пізнання, інтегральна людино-машина, техніко – технологічна і соціально-економічна складна система.

На нашу думку, основу цієї системи складає людина, або її трудовий потенціал, яким вона володіє, тобто її якісні та кількісні характеристики. Але за останні роки в Україні спостерігаються негативні тенденції у формуванні трудового потенціалу не тільки промислових підприємств а і української економіки в цілому, це відбувається в першу чергу із за проблем які відбуваються у демографічній сфері, тобто в Україні на протязі багатьох років відбувається демографічна криза.

Перші прояви демографічної кризи в Україні спостерігалися вже в 1970–1980 роках – початок депопуляції у сільській місцевості, зменшення середньої тривалості життя, зростання смертності тощо – змінювалася чисельність населення за рахунок природного та міграційного рухів.

І нині немає підстав для очікування швидкого зростання чисельності населення. З одного боку, дуже низький порівняно з розвиненими країнами рівень народжуваності; із другого – характерний для слаборозвинених країн високий рівень смертності, особливо осіб працездатного віку.

Сучасний стан демографічної ситуації в Україні можна охарактеризувати наступним чином:

- постійне починаючи з 1991 року зменшення народжуваності;
- збільшення кількості населення віком від 70 років і старше і як наслідок збільшення кількості померлих (старіння населення);
- постаріння населення, збільшення «навантаження» на працездатну його частину;
- скорочення тривалості життя як чоловіків, так і жінок;
- поглиблення соціальної кризи (падіння рівня добробуту);

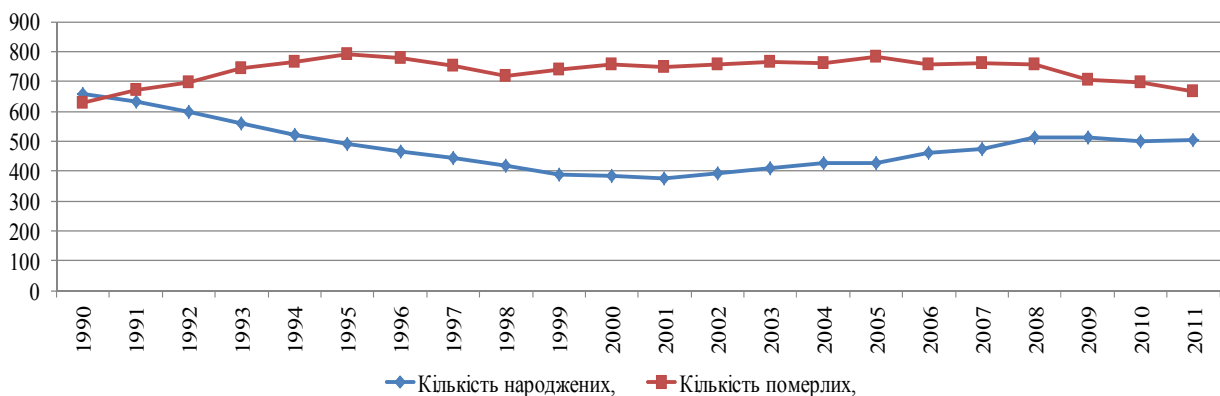

Рис. 1. - Динаміка кількості народжених та померлих в Україні за 1990 – 2011 роки, тис. осіб.

На рис. 1 наведено динаміку кількості народжених та померлих за 1990 – 2011 роки, тис. осіб. Для населення України характерне старіння населення табл. 1. Внаслідок постійного зниження народжуваності впродовж останнього століття, частка дітей знизилась з приблизно 40% на початку ХХ ст. століття до 15% на поч. ХХІ ст. Частка працездатного населення змінювалася повільно і коливалась у межах 60%-62%. Натомість, зі збільшенням тривалості життя і зниженням смертності, спостерігалось зростання частки населення старше

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

60 років - від 13-14% на 1970 рік до 24,4% на 2010 рік.

З 2001 року народжуваність почала збільшуватися, через збільшення кількості жінок дітородного віку. За 2001-2009 кількість народжень збільшилась на 36% і перевищила рівень 1995 року. На 34% збільшився і коефіцієнт фертильності, досягнувши у 2008 році майже 1,5 народжених дитини на 1 жінку дітородного віку.

Таблиця 1

Динаміка вікової структури населення України, %

Вікова структура	1970	1979	1989	2001	2010
Частка осіб віком 0-14 років	24,9	21,5	21,6	16,5	14,2
Частка осіб в працездатному віці (15-59)	61,2	62,8	60,4	62,1	61,4
Частка осіб віком понад 60 років	13,9	15,7	18,0	21,4	24,4

В Україні спостерігають відмінності у віковій структурі населення між різними регіонами. Станом на 1 січня 2009 року найбільш молоде населення було характерне для Закарпатської (середній вік - 36,2 роки), Рівненської (36,7), Волинської (37,3) областей. Закарпатська та Рівненська області - єдині в Україні, в яких кількість дітей до 15 років перевищує кількість осіб, старше працездатного віку. Найстаріше населення - у Чернігівській області (середній вік 42,7 роки), Донецькій, Сумській (41,7), Луганській (41,6).

Таблиця 2

Віковий склад постійного населення в Україні (на 01.01.09)

Вік	Чисельність, тис. осіб	Частка
0 – 14	6476,2	14,1%
14 – 64	32169,8	70%
> 65	7317,4	15,9%
Всього	45963,4	100,0%

Таблиця 3

Демографічне навантаження на населення в Україні (на 1000 осіб працездатного віку)

Демографічне навантаження особами у віці	1991	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Молодшому за працездатний	409	403	395	380	359	326	296	272	256	252
Старшому за працездатний	385	396	404	414	418	411	404	397	395	399
Всього	794	799	799	794	777	737	700	669	651	651

Демографічне навантаження на працездатне населення вище у сільського населення — 792 на 1000 працездатних проти 592 у міського. Це є наслідком більшої частки населення молодше працездатного віку (312 проти 226 у міського населення) та старше працездатного віку (480 і 366 відповідно).

Вже нині у пенсійній системі України на 10 платників страхових внесків припадає 9 пенсіонерів. Хоча в останні роки рівень старіння дещо знизився через підвищення народжуваності, в найближчі роки процес старіння населення прискориться (за прогнозними розрахунками, протягом 2011-2015 років середньорічна чисельність наявного населення України буде зменшуватися приблизно на 160 тис. осіб щороку (з 45,73 млн осіб - у 2011 році до 45,09 млн осіб - у 2015 році).

Крім того, після 2010 року (коли у працездатний вік почне входити покоління громадян, які народилися у період низької народжуваності 90-х років) відбудеться не тільки кількісне скорочення працездатного населення, але і якісне погіршення - старіння його економічно активної частини. На структуру та динаміку всієї чисельності населення України найближчим часом дуже впливатимуть також демографічні «хвилі», закладені у попередні роки.

Трудовий потенціал України, як і будь-якої іншої країни, є складною соціально-економічною категорією, головним компонентом якої виступають фізичні параметри відтворення населення — природної основи трудового потенціалу. Йдеться про демографічний вимір трудового потенціалу, яким останній, безумовно, не вичерпується. Відтворення населення і його трудових ресурсів — це тільки один із компонентів, хоч і дуже важливих, трудового потенціалу, який на кожному історичному етапі є втіленням усієї культури нації, держави, народу, що пройшов складний шлях свого розвитку під впливом ендегенних і екзогенних факторів.

Стратегічне значення демографічного фактора має непересічне значення для майбутнього розвитку держави. Тому у практику державного управління необхідно запровадити принципи орієнтації розвитку країни, передусім на інтереси населення та сім'ї, на забезпечення умов їх всебічного розвитку і реалізації. Центральну роль у цьому мають відігравати:

- подолання бідності, запобігання розвитку хронічної та успадкованої бідності на основі зростання доходів та рівня життя всього населення;
- глибоке реформування сфери праці, оскільки саме тут формуються провідні важелі репродуктивних і міграційних настанов, вітальної поведінки, здорового способу життя;
- забезпечення ефективної зайнятості, яка має стати надійною гарантією належного рівня життя не тільки для самого працюючого, а і для його утриманців.

Також на демографічну ситуацію в країні, а отже і трудовий потенціал впливають і міграційні процеси. Міграційний приріст в Україні протягом тривалого часу був додатним (до країни приїжджало більше людей, ніж виїжджало з неї). Особливо він зріс на початку 90-х років ХХ ст., коли протягом 1990-1993 рр. населення країни збільшилося лише за рахунок іммігрантів на 572 тис. чоловік.

Економічні труднощі, які виникли в Україні у зв'язку з переходом до ринкових відносин істотно вплинули на інтенсивність і територіальні напрями міграцій. З 1992 року міграційний приріст почав швидко зменшуватися - з 287,8 тис. до 54,5 тис. у 1993 році. У 1994 році вже спостерігалось міграційне скорочення, яке склало 142,9 тис.

За 1994-2001 роки кількість емігрантів з України перевищила кількість іммігрантів на 1155,8 тис. осіб, щорічне міграційне скорочення становило 144 тис. осіб. Найбільше людей з України емігрувало в Російську Федерацію, США, Німеччину, Канаду, Ізраїль.

Останніми роками в імміграційних потоках України переважає обмін населенням з країнами колишнього СРСР. За повідомленням Державного комітету статистики лише у 2011 році в Україну на постійне місце проживання приїхало 20 тисяч мешканців Росії. Ця країна посіла перше місце за кількістю іноземців, які переїхали до України. Серед нелегальних іммігрантів зростає частка уродженців з країн СНД – Молдови і Грузії, а також російських громадян із Чечні.

З 2002 року міграційне скорочення швидко зменшувалося і за 2002-2004 рр. склало 65,6 тис., або 22 тис. на рік (табл. 4.).

З 2005 року спостерігається міграційний приріст який за 2005-2011 склав 98,8 тис. осіб, в середньому 14,1 тис. на рік. Найбільший міждержавний міграційний приріст населення характерний для міста Києва, Одеської області та Криму.

Масштаби трудової міграції з України оцінюються у 1,4 – 2,7 млн. осіб. Основні країни трудової міграції - Росія (48%), Чехія (12%), Італія (13%), Польща (8%), Угорщина, Іспанія, Португалія (по 3%). За даними дослідження трудової міграції з України, 29,5% трудових мігрантів знаходяться у віці 15 – 29 рр., 30,3% у віці 30-39 рр., 40,2% у віці старше 40 р. Повну, базову або неповну вищу освіту мали 31% мігрантів, 59% - повну середню освіту і 10% - неповну середню освіту.

Значні відмінності спостерігаються у напрямках трудових міграцій чоловіків та жінок. Так, жінки переважають серед мігрантів у Італії, Греції, Туреччині, Японії. Чоловіча міграція спрямована переважно у Росію, Португалію, Польщу, Чехію.

Таблиця 4

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

Загальний рух населення в Україні у 2001 – 2011 рр.

Приріст, тис. осіб			
Рік	Природний	Міграційний	Загальний
2001	-369.5	-152.2	-521.7
2002	-364.2	-33.8	-398.0
2003	-356.8	-24.2	-381.0
2004	-334.0	-7.6	-341.6
2005	-355.9	+4.6	-351.3
2006	-297.7	+14.2	-283.5
2007	-290.2	+16.8	-273.4
2008	-243.9	+14.9	-229.0
2009	-194.2	+13.4	-180.8

Мігранти-чоловіки зайняті переважно у сфері будівництва. У Росії також спостерігається підвищена частка зайнятих у сфері зв'язку та транспорту, у Польщі - в сільському господарстві. Серед жінок, які працюють у Росії, найбільша зайнятість спостерігається у торгівлі та будівництві, у Чехії - в громадському харчуванні і промисловості, у Польщі та Італії - в сільському господарстві та в якості домашньої прислуги.

Можна погодитись з Ткаченко В.А., що при вивченні категорії трудовий потенціал, перед дослідниками постає багато проблем:

- трудовий потенціал являє собою подвійний об'єкт дослідження – труд та підприємництво;
- трудовий потенціал – єдиний фактор виробництва в економіці, здатний до самовідтворення;
- трудовий потенціал – слабо детермінований об'єкт, здатний істотно змінювати свій стан, структуру, поведінку;
- трудовий потенціал є неоднорідним – всередині об'єкта є велика кількість різноманітних економічних інтересів, які є рушійною силою не тільки трудових ресурсів, але і всієї соціально – економічної системи. [1, 49]

Висновки. Незважаючи на певні позитивні зрушення, демографічна ситуація в Україні залишається складною. Відсутні об'єктивні підстави припинення існуючої тенденції скорочення загальної чисельності населення. Отже, закономірністю сучасних демографічних процесів в Україні є динамічне зменшення населення, спричинене низкою основних чинників, серед яких найважливішим слід вважати низький рівень народжуваності, що зумовлений, у свою чергу, соціально-економічними чинниками. Виходячи з аналізу демографічної ситуації, у перспективі необхідно очікувати зменшення приросту трудових ресурсів і переорієнтуватися на впровадження технологій, які спрямовані на скорочення кількості працюючих та підвищення продуктивності праці.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Технологічний імператив розвитку інтелектуального потенціалу України: наук.-концепт. альманах у 7 кн. – Д.: Моноліт, 2010. – Кн. 5: Філософія оперативного управління віртуальними підприємствами: монографія / В.А. Ткаченко, Б. І. Холод, Я. Г. Берсуцький [та ін.]; за наук ред. д.е.н., проф. В. А. Ткаченко. – 448 с.
2. Шаповал А. Демографічний стан і проблеми відтворення населення України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1691/>
3. Потенціал, національної промисловості: цілі та механізм ефективного розвитку / [Кідзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю.В. Кідзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 928 с.
4. Державна служба статистики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Шваб Л.І. Вплив трудового потенціалу на основні тенденції економічного розвитку та інвестиційну привабливість промислових підприємств в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2010_1/55.pdf

РЕЗЮМЕ

В статті розглядається вплив демографічної кризи на формування трудового потенціалу промислового підприємства. Визначено загальні риси сучасного стану демографічної ситуації в Україні.

Ключові слова: демографічна криза, трудовий потенціал, промислові підприємства.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается влияние демографического кризиса на формирование трудового потенциала промышленного предприятия. Определены общие черты современного состояния демографической ситуации в Украине.

Ключевые слова: демографический кризис, трудовой потенциал, промышленные предприятия.

SUMMARY

The article examines the impact of the demographic crisis on the formation of the labor potential of the industrial enterprise. Common features of the modern state of the demographic situation in Ukraine are identified.

Keywords: demographic crisis, employment potential, industrial enterprises.

ЭНЕРГОРЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК ОСНОВА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Кошеленко В.В., старший преподаватель кафедры международной экономики ДонНУ

Постановка проблемы. В последние десятилетия ушедшего века наиболее значительным явлением в мировом хозяйстве стали динамично развивающиеся процессы глобализации как качественно нового, современного этапа интернационализации производства. Благодаря информационным технологиям и возможностям размещения производств с неполным циклом в разных странах международное разделение труда стало не просто постулатом, а реальностью. Развитию глобализационных процессов в значительной степени способствует и возросшая роль международных экономических институтов, в рамках и по правилам которых действует большая часть мировой экономики. В то же время наблюдается все углубляющийся разрыв в показателях экономической динамики развитых, развивающихся и в особенности слаборазвитых стран, что в значительной степени является производной глобализации и требует усиления контроля за формами и методами ее развития.

В развитии мировой экономики в целом и каждого государства в частности огромную роль играет комплекс проблем, связанных с добычей и использованием энергетических ресурсов. На современном этапе функционирования экономики эти проблемы наиболее актуальны, так как большинство природных топливных ресурсов находятся на грани исчерпания, и человечество пока не имеет в своем распоряжении столь же эффективных и массово используемых энергоресурсов. Поэтому обостряется конкурентная и ценовая ситуация на рынках традиционных